19/06/2019

Το συγγραφικό έργο του Αγίου Νικολάου Καβάσιλα

/ Ορθόδοξες Προβολές

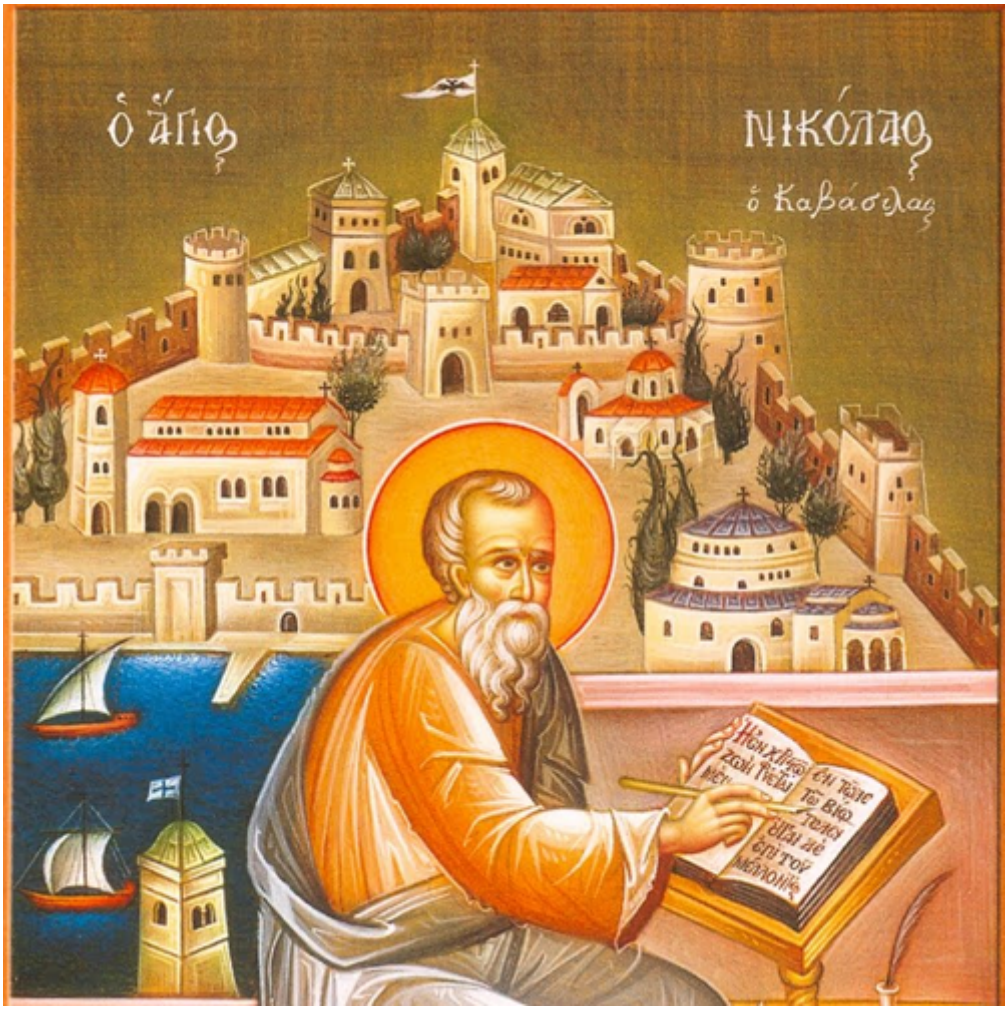

Ο Γεώργιος Σχολάριος παρατήρησε ότι τα έργα του Νικολάου Καβάσιλα είναι ένα στολίδι: «κόσμος εισί τη του Χριστού Εκκλησία» (Miklosich-Muller, Acta Patriarchatus Constantinopolitani, II, 27). Με τα νεώτερα δεδομένα θα ημπορούσαμε να προσθέσουμε ότι είναι από τα καλύτερα προϊόντα της θρησκευτικής γραμματείας γενικώς. Διακρίνονται για τη χάρι, τη ζωντάνια, την πειθώ, τη δύναμι, προ πάντων δε για τη γνησιότητα του θρησκευτικού φρονήματος το οποίο προβάλλουν, τη θέρμη και το βάθος της πίστεως.

Μαρτυρούν πηγαία δύναμι εκφράσεως και αξιόλογο συγγραφικό τάλαντο. Η μέθοδος και η διάθεσις της ύλης είναι άψογοι. Θα ημπορούσε να ειπή κανείς ότι είναι και γλωσσικώς άψογα, αν δεν υπήρχε εδώ κάποια δυσκολία. Ενώ οι σκέψεις του Νικολάου είναι σαφείς και η έκθεσίς τους εξ ίσου σαφής, παρατηρείται πολύ

συχνά δυσχέρεια στην κατανόησί τους. Τούτο δεν οφείλεται τόσο στην προσπάθεια αττικισμού, που διακρίνει έως ένα βαθμό το συγγραφέα, όσο στο ελλειπτικό της εκφράσεως. Ο Νικόλαος παραλείπει συχνά ένα μέρος της σκέψεώς του, για να νοηθή από τον αναγνώστη και πολύ συχνότερα ένα μέρος της προτάσεως, κυρίως μάλιστα το ρήμα.

Όλα αυτά όμως δεν εμποδίζουν τον έμπειρο αναγνώστη να χαίρεται το ρωμαλέο ύφος του και τη θέρμη της εκφράσεως.

Η λειτουργική ζωή είναι το κύριο θέμα γύρω από το οποίο πλέκεται όλη σχεδόν η συγγραφική παραγωγή του Νικολάου Καβάσιλα. Γύρω από αυτήν κινείται η πνευματική του σκέψις, ο λόγος του, η ποίησίς του, ως ένα βαθμό μάλιστα και η επιστολογραφία του. Η πνοή της διέπει σ’ όλη τους την έκτασι και τα δύο μεγάλα πνευματικά του έργα.

Α΄. Πνευματικά Συγγράμματα

Το πρώτο από αυτά φέρει τον τίτλο Ερμηνεία της θείας λειτουργίας. Ακολουθώντας την πορεία της λειτουργίας του ιερού Χρυσοστόμου, με ολίγες αναφορές και στην λειτουργία του Βασιλείου, δίδει την ερμηνεία της σε 52 κεφάλαια. Η συμβολική μέθοδος περιγραφής και ερμηνείας, που ακολουθείται στο έργο, αν και υπήρχε επίσης παλαιότερα, οριστικοποιήθηκε το 500 μ.Χ. με την έκθεσι του Διονυσίου Αρεοπαγίτου στην Εκκλησιαστική Ιεραρχία, κεφ. 3. Ο Μάξιμος στη Μυσταγωγία, ο Γερμανός στην Εκκλησιαστική Ιστορία, ο Νικόλαος Ανδίδων στην Κεφαλαιώδη προθεωρία περί των εν τη θεία λειτουργία γινομένων συμβόλων και μυστηρίων, συνεχίζουν την ίδια παράδοσι.

Ο Νικόλαος γνωρίζει όλη αυτή την ερμηνευτική παράδοσι, την χρησιμοποιεί κάπου κάπου, δίδοντας προσοχή κυρίως στο Διονύσιο, αλλά ενεργεί αυτοτελώς και εργάζεται πρωτοτύπως. Η λειτουργία γι’ αυτόν είναι, όπως για όλη την ορθοδοξία, η θυσία του σώματος του Χριστού, ο δε Χριστός είναι συγχρόνως θύτης, θύμα, προσδεχόμενος. Από αυτό ξεκινά για να τονίση ότι η θεία λειτουργία είναι η βασική οδός για την πνευματική μεταποίησι του κόσμου. Ο άρτος της λειτουργίας μεταπλάσσει τους πιστούς και τους αφομοιώνει· γίνονται άρτοι, και επειδή άρτος είναι ο Χριστός, γίνονται Χριστοί. Το έργο εγράφηκε σε περίοδο πνευματικής ωριμότητος, οπωσδήποτε μετά το 1363, και φαίνεται ότι υποβλήθηκε σε δύο ανασυντάξεις από τον ίδιο τον συγγραφέα και σε μια τρίτη από άλλο πρόσωπο.

Στο έργο Περί της εν Χριστώ ζωής προσφέρει μία ανατομία της πνευματικής ζωής, την οποία τοποθετεί στα πλαίσια της ενανθρωπήσεως, συνεχιζομένης και επαναλαμβανομένης στα τρία βασικά μυστήρια της Εκκλησίας. Στο πρώτο βιβλίο η

πνευματική ζωή ορίζεται ως ζωή εν Χριστώ και δηλώνεται ότι εξαρτάται από δύο παράγοντες, το θείο και τον ανθρώπινο. Η προσφορά του θείου παράγοντος, πραγματοποιούμενη διά των τριών μυστηρίων που αποτελούν επέκτασι και πολλαπλασιασμό του ενιαίου μυστηρίου της ενανθρωπήσεως, εξετάζεται στα τρία επόμενα βιβλία, δεύτερο (βάπτισις, λουτρό), τρίτο (χρίσμα, μύρο) και τέταρτο (θεία ευχαριστία, τράπεζα).

Στο πέμπτο βιβλίο σαν παράρτημα αναπτύσσεται ο συμβολισμός των εγκαινίων του ναού και στο πρόσθετο τμήμα του εξηγείται η αρχή της συνεργίας των δύο παραγόντων. Η προσφορά του ανθρώπου διά της νοήσεως και της βουλήσεως, χωρίς μεσάζοντας πλέον αλλά σε άμεση κοινωνία με το Θεό, εξετάζεται στα δύο τελευταία βιβλία, έκτο και έβδομο. Επειδή σε αρκετά χειρόγραφα απουσιάζει το έβδομο βιβλίο, απαντάται μάλιστα στο τέλος του έκτου η λέξις «τέλος», θεωρείται βέβαιο ότι και αυτό το έργο εγράφηκε τμηματικά. Αν το πρόσθετο κείμενο του πέμπτου βιβλίου ανήκει στον Καβάσιλα, πρέπει να εντάχθηκε σ’ αυτό από άλλο πρόσωπο.

Β΄. Φιλοσοφικά κείμενα

Τέσσερα τουλάχιστον μικρά κείμενα αναφέρονται σε θέματα της κοσμικής σοφίας και επιστήμης, είναι δε όλα προφανώς δοκίμια φοιτητικά. Στο πρώτο εξετάζεται το πρόβλημα της κοσμικής σοφίας από χριστιανική σκοπιά, αλλά με παραστάσεις της κλασικής αρχαιότητας. Στο δεύτερο γίνεται λόγος περί του κριτηρίου της αληθείας κατά την αγνωσιαρχία του Πύρρωνος. Σε ένα αστρονομικό δοκίμιο επιχειρείται συμπλήρωσις κενών στις εργασίες αστρονομίας της Αλεξανδρείας και ιδιαιτέρως του Πτολεμαίου. Σ’ ένα δοκίμιο περί του βωμού ελέους των Αθηνών δίνει συμβουλές ομονοίας στους συμπατριώτες του κατά την διάρκεια του εμφυλίου πολέμου με παραστάσεις από την αθηναϊκή πολιτεία του έκτου π.Χ. αιώνος. Υπάρχει κάποια πιθανότης να ανήκουν αυτά τα κείμενα στον θείο του Νικολάου Νικόλαο Καβάσιλα, επί πολλές δεκαετίες διδάσκαλο και τέλος μητροπολίτη Θεσσαλονίκης με το όνομα Νείλος.

Γ΄. Ερμηνευτικά

Τρεις θαυμάσιοι λόγοι του Εις την όρασιν του Ιεζεκιήλ ερμηνεύουν τυπολογικώς και χριστοκεντρικώς την όρασι που είδε ο Ιεζεκιήλ στις όχθες του ποταμού Χοβάρ.

Δ΄. Κοινωνικά κείμενα

Ο Νικόλαος συνέταξε δύο δοκίμια περί του τοκισμού των οποίων το ένα υπέβαλε στην βασίλισσα Άννα Παλαιολογίνα. Κατά την λήξι του εμφυλίου πολέμου, το 1347, έγραψε ένα λόγο με τον οποίο επικρίνει την κατάληψι εκκλησιαστικής περιουσίας

από την πολιτική εξουσία.

Ε΄. Λόγοι πανηγυρικοί

Από τους δώδεκα λόγους του Νικολάου που έχουν εκδοθή, ένας, αναφερόμενος στα σωτήρια πάθη, τονίζει τις οικουμενικές διαστάσεις του σταυρικού θανάτου, ενώ ένας άλλος έχοντας θέμα την ανάληψι συνοψίζει το έργο της θείας οικονομίας. Τρεις ομιλίες αναφέρονται στα κύρια γεγονότα του βίου της Θεοτόκου. Τρεις λόγοι είναι αφιερωμένοι στον άγιο Δημήτριο, ο τρίτος μάλιστα σε 208 δακτυλικά εξάμετρα. Ένα εγκώμιο είναι αφιερωμένο στην οσία μυροβλύτιδα Θεοδώρα, στη μονή της οποίας εμόναζε η μητέρα του Νικολάου. Οι υπόλοιποι πανηγυρικοί αναφέρονται στους Τρεις Ιεράρχες, στον άγιο Νικόλαο και στον νεομάρτυρα Ανδρέα.

Στ΄. Επιστολές

Σώζονται επίσης δεκαεπτά επιστολές του Νικολάου προς συγγενείς, φίλους και διακεκριμένες προσωπικότητες των χρόνων του. Προς τον πατέρα του, τον αυτοκράτορα Ιωάννη Καντακουζηνό, τον ιερέα Δοσίθεο Καραντηνό, τον Δημήτριο Κυδώνη και άλλους.

Ζ΄. Επιγράμματα

Είναι γνωστά δεκατρία σύντομα επιγράμματα του Νικολάου, από τα οποία δύο αναφέρονται στον άγιο Δημήτριο, ένα στην αγία Θεοδώρα, ένα στον άγιο Γρηγόριο Παλαμά και ένα στον θείο του Νείλο Καβάσιλα.

Μερικά αντιρρητικά κείμενα που φέρουν το όνομά του ανήκουν μάλλον στον θείο του Νείλο.

Πηγή: Το Αγιολόγιον της Θεσσαλονίκης. Β΄. Μακάριος-Χρυσογονος. Κέντρον Αγιολογικών μελετών Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 1997. Έκδοση Ιεράς Μονής Αγίας Θεοδώρας.